

Olycks- och katastrofutbildning för pressfolk hölls i sjukhusmiljö

Statliga utredningar har tidigare föreslagit utbildning inom katastrofjournalistik och katastrofpsykologi för journalister och fotografer. En första pilotutbildning genomfördes i maj vid Norrlands Universitetssjukhus i Umeå. Kursledaren Jörgen Lundälv berättar här om kursen och ger en översikt på temat trauma och medier.

JÖRGEN LUNDÄLV

politices doktor, journalist, forskare, Akut- och katastrofmedicinskt centrum (AKMC), Olycksanalysgruppen, Norrlands Universitetssjukhus, Umeå.

Intresset för och behovet av utbildning i ämnet olycks- och katastrofjournalistik hos svenska journalister och fotografer har visat sig vara mycket stort. Detta visar en första pilotutbildning i landet som genomfördes den 17 maj vid Norrlands Universitetssjukhus i Umeå. Ett 70-tal journalister, nyhets- och redaktionschefer, fotografer från press, radio och tv samt informatörer från olika sjukhus deltog under utbildningsdagen. Utbildningen anordnades av Akut- och katastrofmedicinskt centrum vid Norrlands Universitetssjukhus i samverkan med Svenska Journalistförbundet (SJF), Pressfotografernas Klubb (PFK), Kriminaljournalisternas Klubb (KJK) samt Nätverket för god journalistik.

Under senare år har flera statliga utredningar och vetenskapliga studier påtalat betydelsen av att journalister och fotografer ges utbildning i olycks- och katastrofjournalistik [1-6]. Eftersom det saknas möjligheter både för journalist- och fotografstuderande och för yrkesverkamma medierepresentanter att utbilda sig inom ämnesområdet, anordnades utbildningsdagen.

Utbildningen koncentrerades på medie- och kommunikationsvetenskapliga aspekter i ett trafikmedicinskt perspektiv. Programmet bestod av olycks- och katastrofjournalistikens elementa, trafikmedicinens möjligheter (beskrivning av skadepanorama och skadeprevention), katastroforganisation inom hälso- och sjukvården och räddningstjänstens och polisens uppgift på skadeplats. Journalisternas och fotografernas arbetsvillkor på skadeplats presenterades av erfarna reportrar och fotografer från såväl nationella som lokala medier. Detta möjliggjorde jämförelser mellan olika typer av medier.

Akutrumbesöket

Studiebesök genomfördes på akutmot-

tagningen och intensivvårdsavdelningen. Deltagarna visades runt gruppvis. Professor Ulf Björnstig, kirurg vid Norrlands Universitetssjukhus, demonstrerade ett akutrum. Därefter visade två ambulanssjukvårdare en utrustad ambulans, varefter saneringsutrustning visades. Målsättningen med studiebesöken var att journalister och fotografer skulle få ökad förståelse för hur personal inom akut- och intensivvård arbetar och under vilka förhållanden detta sker. För det stora flertalet journalister som dagligen ringer till akutmottagningar kan denna kunskap vara värdefull, då reportrar vid större olyckor vill få snabbt besked om patienternas tillstånd.

Olycksplatsfotografering

Under utbildningsdagen fick kursdeltagarna lyssna till Curt Dahlgren, pressfotograf på Västerbottens-Kuriren i Umeå, och Urban Brådhe, pressfotograf vid Metro i Stockholm och ledamot i Svenska Journalistförbundets styrelse. En exposé av pressfotografernas arbete under flera årtionden presenterades. Under utbildningsdagen avfärdades även, vilket förts fram i en debatt i Läkartidningen, att fotografer skulle kunna anlitas för att fotografera olyckor på uppdrag av andra än medierna själva. I en artikel i Läkartidningen skriver Thomas Blomberg och Bror Gårdelöf följande: »Det är vår tro att ingen seriös tidnings- eller TV-redaktion skulle avslå en begäran från ansvarig läkare om bilder från olyckan – och de går att få fram förvånansvärt snabbt« [7]. Motargument mot ett sådant förslag fördes senare fram i Läkartidningen [8].

Reflexvästar

Normalt är personal som arbetar på olycks- och katastrofplatser tydligt utmärkta med olika typer av västar där vars och ens funktion framgår. Nu har Räddningsverket och Pressfotografernas Klubbs distrikt i Värmland arbetat fram en reflexväst (skyddsväst) för pressfotografer. Västen som är CE-certifierad i klass 3 är ett skydd för pressfo-

tografer som är i tjänst på en olycksplats. Varje väst är numrerad, vilket möjliggör för andra yrkesgrupper på plats att enkelt identifiera fotografen. Detta kan i framtiden möjliggöra bättre utvärderingar av mediernas insatser i samband med en olycka och/eller katastrof. Västen är personlig och är som sådan också utkvitterad av Pressfotografernas Klubb. I klubbens informationsstencil anges att »den som bär den här västen är en anställd, auktoriserad pressfotograf som har en etisk medvetenhet och en insikt i de olycksfallsrisker som finns på en skadeplats. Västen är personlig och kan dras in vid missbruk«. Västen har flera fördelar. Nu kan såväl räddningspersonal som drabbade människor på en skadeplats enkelt identifiera de fotografer som missbrukar sin ställning, begår grova övertramp och/eller hindrar/försvarar räddningsarbetet. Västen borde även i framtiden kunna användas av yrkesverkamma journalister inom press, radio och tv samt av frilansjournalister.

Framtida utbildningsbehov

Mediepersonal behöver, liksom all annan personal som arbetar på en olycks- och katastrofplats, utbildning och möjligheter att delta i såväl teoretiska som praktiska moment. Internationellt har det under senare tid blivit allt vanligare med säkerhetskurser för mediepersonal och korrespondenter. Dessa kurser benämns »the hostile environment courses« och ges i samverkan mellan kvalificerad sjukvårdspersonal, medierepresentanter och militära förband. Utbildningarna ges i flera fall av erfarna pressfotografer som arbetat under extrema förhållanden i krigs- och konfliktområden. Deras erfarenheter av olika hot- och våldssituationer är viktiga att uppmärksamma.

Flera deltagare ansåg att det föreligger ett stort utbildningsbehov bland journalister och fotografer inom området, vilket följande citat från kursutvärderingarna/kursdeltagarna visar:

»Jag insåg att det är fler än jag själv som tycker att det kan kännas jobbigt efteråt.«

»Arbetar på en liten ort där alla olyckor drabbar någon bekant.«

»En kurs i rättan tid. Som gammal polisreporter har jag efterlyst en liknande kurs i många år.«

»Katastrofpsykologi och krisjournalistik borde ingå i all journalistutbild-

Besök på ett akutrum på akutmottagningen vid Norrlands Universitetssjukhus. Professor Ulf Björnstig förklarar hur omhändertagande av trafikolycksfall går till.

ning, och kontinuerligt erbjudas som fortbildning av yrkesverksam personal inom massmedier.«

Incitament för förändring

Flera större katastrofer har inträffat i Sverige under senare decennier. Erfarenheter från dessa har dokumenterats av Socialstyrelsens katastrofmedicinska organisationskommitté (Kamedo-gruppen). Erfarenheterna av brandkatastrofen i Göteborg den 29–30 oktober 1998 har sammanfattats i några viktiga konklusioner om hur medierna bör arbeta på katastrofplatser [3]:

1. Mångkulturell kompetens inom massmedier är nödvändig i framtiden.
2. Utbildning i katastrofjournalistik och katastrofpsykologi borde erfordras i såväl grundutbildning som vidareutbildning av journalister och fotografer.
3. Fungerande stödteam och debriefingmöjligheter bör finnas på varje nyhetsredaktion.
4. Katastroffer och närstående bör få fullständig information om möjligheter att klaga på publicering hos Pressombudsmannen och Granskningsnämnden för radio och tv.
5. För att i framtiden utvärdera och säkerställa incidenter med olika medier vore det önskvärt att till exempel ansvariga inom olika räddningsorgan skriftligen gjorde incidentrapportering.
6. Det är önskvärt att medierna enbart skickar erfarna journalister och fotografer som har utbildning i katastrofjournalistik och katastrofpsykologi till skade- och katastrofplatser.

Men dessa konklusioner och förslag till förändringar är otillräckliga. De bör kompletteras med mer kraftfulla åtgärder vid missbruk av ett yrkesutövande på skadeplats. Två åtgärder kan vara möjligheten att införa identifiering och skadeplatsauktorisering.

En identifiering av journalister och fotografer som arbetat på en katastrof-

plats vore önskvärd. På så vis skulle det vara möjligt att i efterhand kunna identifiera enskilda journalister och fotografer som uppträtt olämpligt, utsatt skadade och chockade för kränkningar, stort räddningsarbetet och så vidare. Numrerade säkerhetsvästar underlättar identifiering på skadeområdet. Detta kan jämföras med numrering av skyddshjälmarna som kan användas av polismän.

En särskild auktorisation för katastrofreportrar och fotografer skulle kunna utfärdas av en ansvarig tillsynsinstans med befogenhet att tilldela erinran, varning eller avstängning av en enskild journalist eller fotograf. Katastrofreportrar som genomgått utbildning och deltagit i katastrofövningar skulle kunna auktoriseras för arbete med kriskommunikation i en verklig situation.

Inför framtiden är det synnerligen viktigt att journalisters och fotografers arbetsvillkor på skade- och katastrofplatser tas på stort allvar. För att denna yrkesgrupp ska få chansen att utföra ett professionellt arbete måste utbildningsinsatserna på området öka. På så vis kan även tusentals journalister och fotografer, som mer eller mindre regelbundet arbetar med kris- och olyckshändelser i samhället, känna sig delaktiga i denna process. Tidigare har beskrivits vilka insatser bland annat Pressfotografernas Klubb gjort för att synliggöra pressfotograferna på skadeplatserna. Framtagandet av en numrerad säkerhetsväst tillsammans med Räddningsverket ger tydlig evidens för att journalister och fotografer vill synas på skadeplatserna. Dessa medvetna strävanden är värdefulla för att utveckla skadeprevention och därigenom gynnsammare arbetsvillkor. Det vore därför även värdefullt om Socialstyrelsen medtog dessa förslag i de allmänna råden. I dessa framgår bland annat regler för utmärkning på skadeplats: »För att underlätta arbetet i skadeområdet är det av stor vikt att tydligt kunna urskilja vem som gör vad och vilka resurser man har till sitt förfogande. Därför bör olika markeringar/utmärkningar fö-

En nyframtagen reflexväst för pressfotografer presenterades under kursdagen.

rekomma för olika funktioner och deras tillhörande utrustningar« [9].

Utbildningsdagen i Umeå gav besked från kursdeltagarna om att en säkerhetsväst skulle kunna skapa mer säkerhet och trygghet inom den egna yrkesutövningen.

Avslutningsvis kan konstateras att denna form av utbildning i framtiden borde ges till samtliga medieföretag runtom i landet. En målsättning måste därför vara att se utbildningsinsatsen som en investering för framtiden både för medierepresentanter och vårdpersonal, och inte minst för att kunna förbättra omhändertagandet av patienter och närstående i samband med olyckor och katastrofer.

Referenser

1. Lundälv J. Det talande offret. Journalistik vid olyckor och katastrofer. Gävle: Meyers; 1999.
2. Näringsdepartementet. Lära av Estonia. Den andra delrapporten och slutredovisning. SOU 1999:48.
3. Socialstyrelsen. Brandkatastrofen i Göteborg natten 29–30 oktober 1998. KAMEDO 75. Stockholm: Katastrofmedicinska organisationskommittén (KAMEDO); 2001.
4. Lundälv J. Akut mediakontakt på akutmottagning – en fallstudie från norra Sverige. Umeå: Olycksanalysgruppen, Norrlands Universitetssjukhus; 1999. Rapport nr 94.
5. Lundälv J. Katastrofjournalistik – en fråga om etik, kunskap och arbetsmetoder. Incitament 2000;9(6):485–9.
6. Lundälv J. Massmedia, kriskommunikation och skadeprevention – viktiga kunskapsfrågor för läkare inom hälso- och sjukvården. Finlands Läkartidning 2001;56(5):563–7.
7. Blomberg T, Gårdelöf B. Vem skall fotografera olyckan? Läkartidningen 2001;98:856–8.
8. Örtenswall P. Skall olyckan fotograferas överhuvudtaget? Medicinska nyttan måste beläggas innan fotodokumentation blir rutin. Läkartidningen 2001;98(15):1825–6.
9. Socialstyrelsen. Medicinsk katastrofberedskap – planeringsinriktning. 2000-06-20. Stockholm: Socialstyrelsen; 2001.